

Väärän kuninkaan ilta

Helsingin ylioppilasteatteri sai syksyllä uuden johdon, joka määritteli ensimmäisen valtavuotensa teemaksi tradition. Valinta oli ilmeinen ja hyvä. Shakespeare-tulkinta *Retreat* on traditiotietoinen ja traditiota itseisarvona kunnioittamaton, samaan tapaan kuin historiallinen avantgarde(teatteri) tunki ja kartoitti räjäytystyömaansa rajat.

Koskelaisen näytelmässä on juoni ja kohtausrakenne, mutta ennen kaikkea kysymys on intensiteeteistä. Näyttämö ja itse näyttämöllisyys on herakleitoslaisessa tulemisen tilassa ja gargantuaanisissa leikissä, jonka oikeudenmukaisuus on yhtä tuhlaavaa kuin kohtuutonakin. Siinä sen kauneus: klassisia teatterihyveitä vastaan singotaan kaikki mitä työryhmällä on – raivokas riemu, ruumis kaikkine jäsenineen, bassorummut ja pyörätuolit. Rujouteen ja haavaan heittäytymällä kokonaisuus on intuitiivisesti rehellinen ja vallattoman epätasallinen. Näyttämö kelluu katsojan asennon ja virittyneisyyden varassa. Dramaturginen riski on suuri ja se on kannattanut ottaa. *Retreat* on näytelmä, joka ei odota tunnus-tusta, korkeintaan säälimätöntä rakkautta. Se on Heiner Mullerin *Die Hamletmaschinen* (1977) kepposteleva serkku.

Retreatin pohjatekstinä pulppuaa *Rikhard III*, riivausten ja sysimustan naurun kyllästävä tragedia. *Rikhardin* alkuteksti on pitkä, pisin näytelmä *Hamletin* jälkeen, ja siksi *Retreatin* pituus (yli 3,5 tuntia) on suhteessa tekstimäärään. Sovitus toimii siksi nykyaikaisesti ehdotuksena Shakespearen näytelmän tiedostamattomaksi. Näytelmä rakentaa maailmaansa pohjatekstinsä perversioille, anomalioille ja naurettaville kivuille. Kyse on siis ehdasta, pakotonta hulluuttaan kohti kiihdytetystä Shakespearesta. Eleiden ja ristikkäisten halujen ylijäämä roiskuu orgaanisina ja symbolisina eritteinä seinille. Tämä affektiivaruus toimii, jos pitää yksiossa ammutuista ilotulituksista. Liika ei ole liikaa.

Retreat esittää kysymyksen kuninkuudesta ja suvereniteetista, mikä kasvaa näytelmän metatasoksi. Shakespearen arkkityypit edustavat suvereenia tukevia neurooseja, pinttymiä ja patoumia, jotka tukevat ulos-sulkevia identiteettejä. Näyttelijät ovat luontevasti jatkuvassa muuntumisen tilassa arkkityypistä toiseksi, stereotyypeiksi silti pelkistymättä. Metamorfoosit eivät ole yksilöpsykyen, vaan yhteiskunnan ja yhteisömyyden asia. Näytelmän ontologia politisoituu, kun kysytään, kellä on lupa määrittää, mitä näyttämöllä on, kellä on lupa katsoa ja mitä kokea, kelle teatteri taidemuotona kuuluu ja ketkä sen piiristä on suljettu ulos. Väittäminen on institutionaalinen ja täsmällinen: Laitosteatterin mustien seinien ja lattioiden alla kuiskii ja kuhisee näyttelijää ja

ohjaajaa väkevämpiä voimia, jotka on suljettu sinne kuin raivottaret Ateenan alle. Institutionaalinen teatteri näytetään patoumien (eroottisista poliittisiin) pesänä, joka ei perusluonteensa vuoksi kykene muuntamaan tai parantamaan ketään, vähiten itseään. Kun väärä kuningas Ruukku-Rikhard hallitsee näytelmän loppupuolella, mukaan toivotetaan kaikki, myös yleisö.

Kolmesta en pitänyt. Ensinnäkin vähempi ironisia eleitä olisi riittänyt. Jälkimodernia itselleen naureskelevaa ja nurkissa piereskelevää Helsinki-kuvaa on nähty kylliksi. Yhteenkään väittämään ei tarvitse astua koko painolla, jos ele on koko ajan tulkittavissa ironiseksi. Nykyteatterin huonouden julistamiseen ja Kristian Smedsin pilkkaamiseen on turha haaskata energiaa, jonka voisi käyttää luovaan räjäytystyöhön. Toisekseen metateatteri ei toimi ongelmattomasti. Metatasojen rakentaminen turvaa näytelmän tulkinnallisen selustan. Kun teos yrittää määrittellä itsensä, kyse on hallinnan halusta, ja samalla se tulee määritelleeksi katsojansa ja tämän suhtautumisen. Neljännen seinän kaataminen näyttämön ja katsomon välillä on konservatiivista perus-Shakespearea: Rikhardhan puhuttelee alkutekstissä toistuvasti yleisöä. Kolmanneksi yleisö otetaan osaksi näytelmää kömpelökösti. Ei riitä, että kaikkia kätellään. Jos näyttelijä on tullut lavalle näyttelijänä, hän on epäilyttävä loppuun saakka. Katsojien mielekäs osallistaminen on tosin tempuista vaikeimpia, ja *Retreat* kyllä yrittää: yleisön kanssa improvisoidut *Kummisetä*-kohtaukset olivat hauskin näkemäni teatteria pitkään aikaan. ”Nyt nää olis viiniköynnöksen siemeniä siellä sisilialaisessa puutarhassa...”

Kolme vikaa, ei se mitään. Kutkuttavinta ja epäilyttävintä on, että monestakaan kohtauksesta ei voi sanoa, milloin ne kutsuvat kuvaamaansa todellisuutta läsnäolevaksi ja milloin kritisoiivat sitä. Vastakohtat tulevat yhdessä. Väkivaltaa ei moralisoida, kantaa ei oteta, absurdin maailma näytetään sellaisenaan, eikä mikään järki johda sieltä ulos. Ruukku-Rikhardin hössöttävälle vallantahdolle ei löydy syytä. Näytelmän hahmot eivät ole henkilöitä, vaan keskenään leikkiviä kuvia, energiatihentymiä, painajaisen riekaleita. Ei selityksiä. Hyvä! Pako teatterista tarkoittaa samalla pakoa juonesta, rooleista ja yksiselitteisistä kohtaloista.

Retreat on pitkä kuin pieni juhla. Reilut kolme ja puoli tuntia on lopulta hyvin lyhyt aika ja vielä sovinnaisen puitteissa. Todelliseen rentoutumiseen ja esityksen muuttumiseen elämäksi tarvittaisiin koko yö. Kolmituntisena teoksen reunat eivät vielä lahoa ei-esityksellisyyteen, esimerkiksi yleisön kyllästyneeseen tai näyttelijöiden väsähtämiseen. Mutta lupaus on annettu: kuninkaan kehoon on lyöty kuolettava haava, ja se märkii toivoa.